

Міністерство освіти і науки України

Національний університет харчових технологій

**80 МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ УЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ**

*“Наукові здобутки молоді –
вирішенню проблем харчування людства
у XXI столітті”*

Частина 4

10–11 квітня 2014 р.

Київ НУХТ 2014

25.3. Правознавство

Голова підсекції - проф. П.А.Рудик
Секретар підсекції - В.С. Крачковський

Ауд. А-205

1. Загальні положення про роль Конституційного Суду України у внесенні змін до Основного Закону держави

Петро Рудик

Національний університет харчових технологій

Постановка проблеми. Місце і роль Конституційного Суду України в системі органів державної влади загалом визначені в Конституції України і Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року. Конституційний Суд України є однією з найважливіших інституцій нашої держави. Це єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Його організація та функціонування будуються на основних принципах, що властиві аналогічним органам країн Західної Європи. Особливою його метою є забезпечення верховенства Конституції. Він вирішує питання про відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Основного та інших законів України (ст. 147 Конституції України; ст. 1,2,4 Закону України)¹, в тому числі і законів України про внесення змін до Основного Закону держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовий статус, здобутки і проблеми Конституційного Суду України уже знайшли широке висвітлення в юридичній літературі. Їм значна увага приділена провідними вченими Національної академії правових наук України, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, вченими деяких вищих навчальних закладів країни, суддями Конституційного Суду України тощо. Ними підготовлені монографії, брошури, наукові статі, доповіді тощо. Місце і роль Конституційного Суду України розкриваються в окремих розділах деяких підручників і навчальних посібників з конституційного права України. Серед таких вчених варто назвати Г.О. Мурашина, О.М. Мироненка, А.О. Селіванова, С. Шевчука, Ю.С. Шемшученка, а серед суддів Конституційного Суду України – В.Є.Скомороху, М.Ф. Селівона, І.П. Домбровського та ін².

Водночас зазначимо, що роль Конституційного Суду України у внесенні змін до Основного Закону країни досліджується недостатньо, хоча деякі аспекти цієї проблеми висвітлюються в працях окремих суддів Конституційного Суду України та автора цих тез³.

Метою цієї доповіді є аналіз загальних положень щодо підвищення ролі єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні у внесенні змін до Основного Закону держави.

Зміст основного матеріалу. Роль Конституційного Суду України у внесенні змін до Конституції України визначається тим, що він є обов'язковим учасником такого процесу. Законопроект про внесення змін до Основного Закону держави розглядається Верховною Радою України лише за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Основного Закону держави (ст. 159 Конституції).

Конституція України закріпила також положення процедурного характеру, тобто вимоги щодо додержання процедури внесення змін до Основного Закону держави. Такими вимогами є: по-перше, законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України лише за наявності висновку Конституційного Суду України (ст. 159); по-друге, Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157); по-третє, закон про внесення змін до Конституції України, який розглядається Верховною Радою України, і цей закон не був нею прийнятий, то він може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (ч.1 ст.158); по-четверте, Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (ч.2 ст.158).

Конституційний Суд України мав і має право вирішувати питання про відповідність законів України та інших правових актів, в тому числі законопроектів про внесення змін до Основного Закону держави, Конституції України і давати офіційне тлумачення Конституції України та Законів України (ч.2 ст. 147). І єдиний орган конституційної юрисдикції своїм рішенням мав і має визначати неконституційність законів та інших правових актів повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідали чи не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (ч.1 ст. 152 Конституції)⁴. Отже, єдиний орган конституційної юрисдикції відповідно до Конституції України наділений повноваженнями здійснювати судовий конституційний контроль щодо внесення змін до Основного Закону держави.

Аналіз досвіду здійснення конституційного контролю у країнах зарубіжжя засвідчує про наявність двох таких основних його видів, як попереднього (превентивного) і наступного (подальшого) конституційного контролю. В Україні, як свідчить практика, застосовуються обидва види конституційного контролю і щодо внесення змін до Конституції України⁵. Вони передбачені і Основним Законом держави. Превентивний (попередній) конституційний контроль здійснюється шляхом надання Конституційним Судом України Верховній Раді України висновку на законопроекти про внесення змін до Конституції України вимогам її 157 і 158 статей (ст. 157, 158, 159 Конституції). Зміст і суть такого контролю фіксується у його висновках, які є підставою та обов'язковою умовою для подальшого продовження визначеної Основним Законом держави процедури прийняття рішення парламентом України щодо внесення змін до Конституції України.

Наступний (подальший) конституційний контроль здійснюється шляхом прийняття єдиним органом конституційної юрисдикції рішення про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (ч.1 ст. 150 Конституції). Такий контроль стосується і законів України про внесення змін до Основного Закону держави, оскільки юрисдикція судів відповідно до Конституції України (ч.2 ст. 124) поширюється на всі правовідносини, які виникають у країні. При цьому зауважимо, що наступний конституційний контроль може здійснюватись на підставі звернення Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим до Конституційного Суду України про визнання правового акта або його окремих положень неконституційними (ч.2 ст. 150

Конституції). І тоді єдиний орган конституційної юрисдикції відповідно до ч. 1 ст. 152 Конституції України приймає відповідне рішення. За рішенням Конституційного Суду України закони та інші правові акти визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Основним Законом держави процедура їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності. Закони України про внесення змін до Конституції України, прийняті парламентом держави, відносяться до таких законів.

За роки чинного Основного Закону держави Верховна Рада України прийняла до розгляду низку законопроектів, які передбачали внесення змін до Конституції України. Тому такі законопроекти направлялися до Конституційного Суду України. Здійснюючи превентивний (попередній) конституційний контроль, єдиний орган конституційної юрисдикції станом на вересень 2013 року надав 24 висновки щодо відповідності чи невідповідності законопроектів про внесення змін до Основного Закону держави вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Такий процес був започаткований у березні 1999 року. Єдиний орган конституційної юрисдикції за роки своєї діяльності надав висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Основного Закону держави конституційним вимогам у 1999 р. – два, 2000 р. – чотири, 2001 р. – два, 2002 р. – один, 2003 р. – три, 2004 р. – два, 2005 р. – один, 2008 р. – два, 2010 р. – три, 2012 р. – два, 2013 р. – два. Положення висновків Конституційного Суду України були пов'язані із законопроектами про внесення змін до Основного Закону держави як до окремих, так і низки статей Конституції України.

Аналіз змісту висновків свідчить, що пропонувані зміни стосувалися розширення повноважень Рахункової палати Верховної Ради України, гарантій та обмежень депутатської недоторканності і гарантій недоторканності окремих осіб, надання Президенту України повноважень дострокового припинення повноважень Верховної Ради України, запровадження в Україні двопалатного парламенту, перерозподілу повноважень між парламентом і Президентом України та зміною статусу Кабінету Міністрів України в бік розширення повноважень Верховної Ради та уряду України, підвищення відповідальності народних депутатів, удосконалення системи місцевого самоврядування, посилення гарантій незалежності суддів та ін⁶.

Суддями Конституційного Суду України проведена скрупульозна робота з підготовки висновків щодо проектів законів про внесення змін до частини статей Основного Закону України. Переважна більшість суддів ґрунтовно, як на мене, проаналізували пропонувані в законопроектах зміни і доповнення до Конституції України, вказавши на їх конституційність або неконституційність. Зокрема, суддя М.І. Козюбра виступив суддею-доповідачем у чотирьох справах про надання висновків щодо відповідності чи невідповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону держави, П.Б. Євграфов, А.А. Стрижак – у трьох справах, А.С. Головін, В.І. Іващенко, М.П. Запорожець, П.Ф. Мартиненко, П.М. Ткачук – кожен зокрема у двох справах, А.О. Дідківський, О.М. Мироненко, М.Д. Савченко І.А. Тимченко, В.М. Шаповал – кожен зокрема в одній справі (підрховано автором). Деякі судді висловили і свої окремі думки щодо положень, які фіксувалися у висновках.

Водночас зауважимо, що відповідно до Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року на території нашої країни чинними стали положення Основного Закону держави, прийнятого на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011

року №2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII. Ці закони були прийняті парламентом країни за наявності висновків Конституційного Суду України.

За нової суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні після тримісячного протистояння в Києві і загалом в Україні (листопад 2013-лютий 2014 рр.) і приходу до влади нових політичних сил (лютий 2014 р.), планується підготувати новий законопроект про внесення змін до Конституції України. Такий законопроект може бути підготовлений за ініціативи новообраного Президента України або народних депутатів України. Ці законопроекти відповідно до положення Конституції України можуть бути подані до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу парламенту (ст. 154). Тоді Верховна Рада України може звернутися до Конституційного Суду України про надання ним висновку щодо відповідності законопроекту конституційним вимогам. Таке звернення можливе за умови, якщо законопроект про внесення змін до Конституції України (крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України») буде схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України (мінімальна більшість 226 голосів) або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України з внесенням змін і доповнень до розділів I «Загальні засади», III «Вибори. Референдум» і XIII «Внесення змін до Конституції України» (мінімальна кількість голосів 300). І лише за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту конституційним вимогам (відсутності пропонованих змін, які б передбачали скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України) такий законопроект буде розглядатися Верховною Радою України (ст.157, 159 Конституції).

Висновок. Із аналізу положень Конституції України випливає, що у внесенні змін до Основного Закону держави роль єдиного органу конституційної юрисдикції надзвичайно вагома. Врахування змісту його висновку є обов'язковим при внесенні змін до Конституції України або доповненні її новими положеннями.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року №2222-IV, від 1 лютого 2011 року №2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року №742-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №30. – ст.141; Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року // ВВР. – 1996. – №49. – ст.272.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (гол. редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г.Барабаш та ін.; Національна академія правових наук України. – 2-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – С.1029-1089; Теорія і практика конституціоналізації національних систем права та законодавства: український досвід: Аналітична доповідь / Шемшученко Ю.С., Пархоменко Н.М., Барабаш Ю.Г., Скрипнюк О.В., Погребняк С.П., Летнянчин Л.І.; Відп. ред. Пархоменко Н.М. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. – С.60-79; Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя: монографія / А.О. Селіванов, А.А. Стрижак. – К.: Логос, 2010. – 276 с.; Шемшученко Ю.С., Мурашин Г.О. Конституційний Суд України. – К.: Ін Юре, 1997. – 24 с.; Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. – Т. 2/За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2008. – С.463-488; Погорілко В.Ф.,

Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг.ред. В.Л.Федоренка: – 3-є вид., перероб. і допов. – К.: КНТ, Ліра – К.,2011. – С.420-441; Конституційне право України: Підручник / Л.К. Байрачна та ін.; за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2010.– С.330-338 та ін.

3. Євграфов П.Б. Конституція України: коментар змін (2004 – 2007). Теоретичні та практичні аспекти: Науково – практичний посібник. – К.: Правова єдність, 2007. – С.60-77; Рудик П.А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. – К.: Атіка, 2006. – С.13-32; Рудик П.А. Коментар до конституційних змін: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 85-100 та ін.

4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // ВВР.– 1996. – №30. – ст.141.

5. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006 р. – С.344-345; Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / М.С. Горшеньова, К.О. Закоморна, В.О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер,2004. – С.174-175; Головін А.С.Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні: монографія. – К.: Логос, 2012. – С.256-268 та ін.

6. Вісник Конституційного Суду України. – 1999. –№2. – С.5-9; 1999.– №3.– С. 5-8; 2000. – №3. – С. 10-14; 2000. – №3. – С. 17-23; 2000. – №6. – С. 4-6; 2000. – №6. – С. 9-11; 2001. – №2. – С. 4-13; 2001. – №4. – С. 31-34; 2002. – №5. – С. 18-30; 2003. – №5. – С. 21-43; 2003. – №5. – С. 53-73; 2003. – №6. – С. 16-35; 2004 – №1. – С. 39-50; 2004. – №5. – С. 5-29; 2005. – №5. – С. 4-11; 2008. – №1. – С. 60-75; 2008. – №5. – С.7-12; 2010. – №3. – С. 67-79; 2010. – №4. – С. 61-70; 2010. – №6. – С. 27-38; 2012. – №4. – С. 34-40; 2012. – №5. – С. 48-52; 2013.– №3.– С.; 2013. –№5. – С. 9-28; Електронний ресурс – www.ccu.gov.ua